

**KIRGIZİSTAN-TÜRKİYE MANAS ÜNİVERSİTESİ  
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ  
TÜRKOLOJİ ANABİLİM DALI**

**KAZAK TÜRKÇESİNDE SES VE ANLAM  
DEĞİŞİKLİĞİNE UĞRAYAN KÖKTÜRK  
YAZITLARINA AİT**

**YÜKSEK LİSANS TEZİ**

**Canarbek ASIMHAN**

**Danışman**

**Yard. Doç. Dr. Nurdin USEEV**

**BİŞKEK 2014**

## ÖZ

|                   |                                        |
|-------------------|----------------------------------------|
| Yazar:            | Canarbek ASIMHAN                       |
| Üniversite:       | Kırgızistan Türkiye Manas Üniversitesi |
| Anabilim Dalı:    | Türkoloji                              |
| Tezin Niteliği:   | Yüksek Lisans Tezi                     |
| Sayfa Sayısı:     | xxi+239                                |
| Mezuniyet Tarihi: | 03/06 / 2014                           |
| Tez Danışmanı:    | Yard. Doç. Dr. Nurdin USEEV            |

### **KAZAK TÜRKÇESİNDE SES VE ANLAM DEĞİŞİKLİĞİNE UĞRAYAN KÖKTÜRK YAZITLARINA AİT KELİMELE**

Tezimizin konusu olan Köktürk harfli yazıtların üzerinde bilim adamları tarafından pek çok okuyuş ve yorumlar yapılmıştır. Bu okuyuş ve yorumlar arasından Talat Tekin başta olmak üzere Nurdin Useev, Hatice Şirin User'in okuyuş ve yorumları esas alınmıştır. Çalışmamızda Köktürk harfli yazıtlardaki kelimelerin Kazak Türkçesindeki uğradığı ses ve anlam değişikliği incelenmiştir.

Bu çalışmayı tez olarak almamızın amacı Köktürk harfli yazıtlar ile Kazak Türkçesi'ndeki ortak kelimeleri ses ve anlam bakımından karşılaştırarak bu konuyla ilgili yeni bir bilgi ortaya koymaktır. Bundan önceki çalışmalarda ele alınmamış Köktürkçeyle Kazak Türkçesindeki kelimeleri tespit etmektir .

Tez çalışmasında temel olarak Köktürk harfli yazıtlarda geçen kelimeler Kazak Türkçesi'nde karşılıkları, anlamları ve örnekleri ile beraber sıralandı.

Tezimiz giriş bölümüyle başlamıştır. Bu bölümde incelediğimiz Köktürkçe ile Kazak Türkçesi hakkında genel bilgiler verilmiştir. Giriş bölümünden sonra esas bölüm üçe ayrılır.

I. Bölümde Köktürk harfli yazıtları ile Kazak Türkçesini sesbilgisi bakımından karşılaştırarak, ünlü ve ünsüz varlıkları üzerinde karşılaştırmalı olarak durulmuştur.

II. Bölümde kelimelerin anlam ve şekil yönünden gösterdikleri değişmeler dikkatlere sunulmuştur. Kelimelerin yansıttığı leksikolojik gelişmeler artzamanlı yöntemle aydınlatılmaya çalışılmıştır. Bu bölümde ayrıca anlamları değişen, unutulmuş, yitirilen sözcükler ele alınmıştır.

III. Bölümde Köktürk harfli yazıtlarda geçen kelimelerin Kazak Türkçesi'ndeki karşılıklarına, anlamlarına, örneklemelerine kaynaklarıyla beraber yer verilmiştir. Bu bölümden sonra sonuç kısmında genel bir değerlendirme ile çalışmamız sona ermiştir.

Tezin son kısmında tezi hazırlamak için yararlandığımız kaynak eserlerin ve sözlüklerin listeleri sunulmuştur.

**Anahtar Sözcükler:** Yazıtlar, Köktürkçe, Kazak Türkçesi, Ses Değişiklikleri, Anlam Değişiklikleri, Sözcük Varlığı

## **КЫСКАЧА МАЗМУНУ**

|                 |                                  |
|-----------------|----------------------------------|
| Даярдаган:      | Жанарбек Асимкан                 |
| Университет:    | Кыргыз-түрк Манас Университет    |
| Багыты:         | Түркология                       |
| Иштин сыпаты:   | Магистирдик иш                   |
| Беттердин саны: | xxi+239                          |
| Бүтүрүү датасы: | 03/06/ 2014                      |
| Илимий Жетекчи: | Доц. милд. атк. др. Нурдин Усеев |

### **КАЗАКЧАДА ФОНЕТИКАЛЫК ЖАНА СЕМАНТИКАЛЫК ӨЗГӨРҮҮГӨ УЧУРАГАН БАЙЫРКЫ ТҮРК ЖАЗМА ЭСТЕЛИКТЕРИНЕ ТААНДЫК СӨЗДӨР**

Магистрдик диссертациябыздын темасы болгон байыркы түрк жазма эстеликтеринин үстүндө окумуштуулар тарабынан изилдөөлөр жүргүзүлүп, бул жазма эстеликтерди бир топ окуу иш аракеттери жасалуу менен бирге түрдүү пикирлер айтылган. Мындай иш аракеттердин ичинен Талат Текин баш болгон Нурдин Усеев, Хатиже Ширин Усердин эмгектерине таянуу менен бул ишибизде байыркы түрк жазуусундагы сөздөрдүн казак тилиндеги фонетикалык жана семантикалык жактан өзгөрүүсү изилденди.

Бул эмгегибизди магистрдик иш катары алуунун максаты байыркы түрк жазма эстеликтери менен казак тилиндеги орток сөздөрдү фонетикалык жана семантикалык жактан изилдөө болуп саналат.

Аталган эмгекте байыркы түрк жазма эстеликтериндеги колдонулган сөздөрдүн казак тилиндеги эквиваленттери, маанилери менен бирге берилди.

Магистрдик диссертациябыз киришүү бөлүмүнөн башталат. Бул бөлүмдө изилдөөгө алынган байыркы түрк жазуусу менен казак тили тууралуу жалпы маалыматтар берилди. Киришүү бөлүмүнөн кийинки негизги бөлүм үчкө бөлүнөт.

I. Бөлүмдө байыркы түрк жазуусу менен казак тилин фонетикалык жактан салыштыруу менен үндүү жана үнсүз тыбыштар салыштырмалуу түрдө изилдөөгө алынды.

II. Бөлүмдө сөздөрдүн семантика жана лексикалык жактан өзгөрүүсү көрсөтүлдү. Сөздөрдүн лексикологиялык жактан өнүгүшү тарыхый-сыпаттама методу аркылуу өзгөчө маанилик жактан өзгөрүүгө учураган, унутулган, колдонуудан чыгып калган сөздөр изилдөөгө алынды.

III. Бөлүмдө байыркы түрк жазма эстеликтеринде колдонулган сөздөрдүн казак тилиндеги эквиваленттерине, маанилерине, мисалдарына булактары менен бирге берилди. Бул бөлүмдөн кийин корутунду бөлүмүндө жалпы жыйынтык менен аягына чыгат.

Магистрдик диссертациябыздын акыркы бөлүмүндө бул ишти жазууда колдонулган адабияттар жана сөздүктөрдүн тизмеси берилди.

**Ачкыч сөздөр:** байыркы түрк жазма эстеликтери, көктүркчө, казак тили, фонетикалык кубулуштар, семантикалык кубулуштар, лексикология

## **АБСТРАКТ**

|                       |                                        |
|-----------------------|----------------------------------------|
| Автор:                | Жанарбек Асимкан                       |
| Университет:          | Кыргызско-Турецкий университет «Манас» |
| Направление:          | Тюркология                             |
| Вид работы:           | Магистерская работа                    |
| Количество страниц:   | xxi+239                                |
| Дата окончания:       | 03 /06 / 2014                          |
| Научный руководитель: | и.о.доц. док (PhD) Нурдин Усеев        |

### **СЛОВА В ДРЕВНЕТЮРКСКИХ ПИСЬМЕННЫХ ПАМЯТНИКАХ, ПРЕТЕРПЕВШИЕ ФОНЕТИЧЕСКИЕ И СЕМАНТИЧЕСКИЕ ИЗМЕНЕНИЯ В КАЗАХСКОМ ЯЗЫКЕ**

Объектом нашего исследования являются древнетюркские надписи, которые были прочитаны и прокомментированы различными исследователями. В данной работе за основу были взяты варианты прочтения Талата Текина, Нурдина Усеева и Хатиже Ширин Усер. В данной работе исследованы слова в древнетюркских письменных памятниках, претерпевшие фонетические и семантические изменения в казахском языке.

Целью исследования является сравнение общего лексикона древнетюркского и современного казахского литературных языков с фонетической и семантической аспектов, и посредством такого подхода выявление новых фактов в соответствующей области, а также выявление слов в древнетюркских и современном казахском литературных языках, не рассматривавшихся в других трудах по этой тематике.

В диссертации дается список слов в древнетюркском языке, встречающиеся в современном казахском литературном языке, а также их семантические значения с примерами.

В вводной части даются общие сведения по древнетюркскому и современному казахскому литературным языкам. За ней следуют три основные части диссертации:

В первой части дается сравнительный анализ фонетического строя(гласные и согласные) древнетюркского и казахского литературного языков.

Во второй части рассматриваются фонетические и семантические различия в общем лексиконе указанных языков. При этом был использован сравнительно-исторический метод. Особое внимание было уделено словам, подвергшимся семантическим изменениям и слова, значения которых в некоторой степени были забыты.

В третьей части даются эквиваленты слов древнетюркского языка в современном казахском языке и их значения на примерах, с указанием источников.

В заключительной части даются общие выводы исследовательской работы.

В конце диссертации дается список ипользованной литературы.

**Ключевые слова:** Надписи, древнетюркский язык, казахский язык, фонетические изменения, семантические изменения, лексика.

## **ABSTRACT**

|                       |                                    |
|-----------------------|------------------------------------|
| Author:               | Janarbek Asimkhan                  |
| University:           | Kyrgyzstan-Turkey Manas University |
| Department:           | Turkology                          |
| Type of Dissertation: | Master's Thesis                    |
| Number of Pages:      | xxi+239                            |
| Graduation Date:      | 03 /06/ 2014                       |
| Supervisors:          | Assist. Prof. Dr. Nurdin Useev     |

## **WORDS IN OLD TURKIC LANGUAGE THAT HAVE UNDERGONE PHONETIC AND SEMANTIC CHANGES IN KAZAKH LANGUAGE**

Which is the subject of the thesis topic on Köktürk letter recitation by scientists and many comments were made . This comments and reviews Talat Tekin especially Useev Nurdin, Hatice User and reviews are based on. In our study in Kazakh Turkish Köktürk letters of words in the article undergoes a change in the sound and meaning were examined.

The aim of this work as a thesis Köktürk receiving letters with the inscription in Kazakh Turkish meanings of common words and terms of sound comparing to reveal new information about this topic. Kakturkish that have not been addressed in previous studies is to identify words in Turkish and Kazakh. In this thesis basically Köktürk letter last words in the inscription in Kazakh Turkish counterparts, with meanings and examples listed. Our thesis began with the introduction . In this section we are given general information about the Kazakh Turkish and Kakturkish . After first chapter is divided into three main sections .

In Part I of the paper with letters Köktürk Kazakh Turkish comparing the terms of phonetics, in comparison focused on the presence of vowels and consonants.

II. Section in terms of the meanings of words and the way in which they have been proven to change. Leksikolojik developments of words to reflect diachronic



method has been tried to be illuminated. This section also changing meanings, forgotten, lost tags are discussed.

III. Section Köktürk letter word in the inscription of the provisions in Kazakh Turkish, meaning the sampling are given together with their sources.

**İnscriptions:** Olt Turkih, Kazakh Turkish, Vocabulary, Voice changes, Semantics, inscriptions